

allt mera självklart att den som skulle utöva politiken bara kunde vara av manligt kön.” (s. 14) Läsaren frågar sig genast om detta innebär att politiken *inte* var en manlig domän under det föregående enväldet, eller att politiskt aktiva kvinnor skulle ha varit en naturlig del i 1600-talets samhälle? Underligt nog menar författaren emellertid att hon inte haft för avsikt att undersöka en förändring över tid. Hon bygger här på tidigare forskning, som kanske hade kunnat problematiseras. Sennefelt har dessa oklarheter till trots mycket att säga om den politiske mannen och hans förändringar. I själva verket ligger bokens styrka i just det faktum att författaren så noggrant studerat politiskt handlande och värderingen därav av män ur alla stånd.

Andreas Hellerstedt

Torgrim Sørnes, *Uten nåde: de henrettede i Norge 1783–1814* (Oslo: Schibsted forlag, 2011). 341 s.

Torgrim Sørnes er lege og har tidligere skrevet *Ondskap*, en bok om de som ble henrettet i Norge mellom 1815 og 1876. *Uten nåde* er en tilsvarende serie studier av forbrytelser, rettsaker og henrettelser fra en foregående periode. Boken er basert på et imponerende kildearbeid og har både kildeappendiks og et opplysende, detaljert personregister.

Dette gjør *Uten nåde* til en slags bok om historie, men den er vanskelig å sjangerbestemme helt. Det mest presise er kanskje å si at den hører hjemme i en sjanger som så langt først og fremst er engelsk: Dette er *true crime*, faktabasert, blodig underholdningslitteratur uten store pretensjoner om å sette stoffet inn i noen videre sammenheng. Hvis vi lar det være bestemmelsen, er det også lett å si at dette kanskje kan sies å være en vellykket bok, med en tydelig stil, variasjon i sakene og man-

ge ubehagelige detaljer. Betrakter vi den som en bok om historie i videre forstand blir den svært vanskelig å forholde seg til. Den er svulstig med en hang til melodrama, den er ytterst uklar i sitt samfunnssyn, og det er ikke enkelt å se hva slags lærdom vi kan hente ut av den. Det virkelig problematiske handler imidlertid ikke om stil eller kunnskap, men om etikk.

Boken åpner med ikke mindre enn et sitat fra Johannes' åpenbaring (6,8) og slår deretter fast at "Klokken 9 om morgenen den 8. juni 1783 ble den moderne verden født" (s. 9). Dette er tidspunktet for et enormt vulkanutbrudd på Island, med gasser, nedfall og askeskyer som "skulle gi verden i sin alminnelighet, og Europa i sin særdeleshed, ti sammenhengende år med ekstremvær. I klimaforverringens fotspor fulgte sult og død; etter hungeren kom politiske omveltninger. Revolusjoner førte til krig. Krigene vokste i omfang inntil de omfattet hele kloden. Millioner ble drept" (s. 10).

Det tas hardt i. Men vi er fort ute av denne nokså aparte globale reduksjonismen ("[d]et uberegnelige klimaet utløste i 1789 den franske revolusjon") og tilbake i Norge, der forholdene var spesielt ille, selv i dette store perspektivet: "De tre apokalyptiske rytterne pest, sult og død red i galopp over det frosne landet. Kun krig manglet. Men den mangelen skulle snart bøtes på" (s. 10). Etter en kort ekskurs om Storøfsen og Napoleonskrigens virkninger kommer så Sørnes til forbindelsen mellom vulkanutbruddet og hans 26 norske henrettelser: "Under slike forhold skulle man tro at det pressede folk sto sammen. Så ser imidlertid ikke ut til å ha skjedd. Kampen mellom forbryterne og samfunnet fortsatte mens nasjonen drev mot avgrunnen" (s. 11).

Om ikke annet, er bildet av Norges historie frem til og med 1814 som en nasjons drift mot avgrunnen friskt og uvanlig. For øvrig er resonnementet søkt og rart: Fanten "forbryterne" som en gruppe som allerede i utgangspunktet sto utenfor "samfunnet" og kjempet mot det i en verden som plutselig var

blitt moderne? Hva slags samfunnsforståelse er det da vi snakker om? Hva er modernitet? Og er poenget at klimakrisen den gangen er et slags bilde av den vi står overfor nå, og at vi kan hente innsikter fra historien slik at folket kan finne sammen i stedet for å drepe og henrette hverandre?

Dette er ikke lett å forstå. Innledningens voldsomme anslag antyder dessuten en litt annen fortsettelse enn den som faktisk følger. Hvis henrettelsene skal forstås som resultater av en kamp, en slags borgerkrig, foranlediget av klimaendringene, ville man vel vente seg at både de henrettede og ikke minst deres ofre blir forstått og kanskje til og med beskrevet med en slags medlidenhet. Det blir de ikke. Omstreiferen Birthe Gændes ble drept på Toten i 1790 av mannen som hadde satt barn på henne. Han slo henne med hakke og gravde henne ned, kanskje levende: Sørnes viker ikke tilbake for å mene kjekt at hun "nok ikke var den skarpeste kniven i skuffen" (s. 117).

I 1809 mishandlet og druknet Christian Amundsen Bjerkeset sin syv år gamle datter. Ut fra en eldre beskrivelse av Christians utseende, skriver Sørnes like vammelt om ham som om barnets mor: "Ingen Adonis akkurat, men så var kanskje heller ikke Liv Haavorsdatter et valg fra øverste hylle hun heller [*sic*]" (309). I 1804, ved Sundvollen, ble Jørand Engelbretsdatter og hennes sønn på seks, Embret, drept av en fremmed mann som kom til gården: "med øksen slaktet han dem ... som griser" (s. 245). En liten gutt og hans mor.

Er det dette som er "kampen mellom forbryterne og samfunnet"? Jeg blir bare en sint moralist av Sørnes' rekke av hjerteskjærende skjebner, pretensiosøst innledet med sitater fra Bibelen, Marx, Durkheim og verdenslitteraturen fra Corneille via Byron til Kafka og Orwell. De er gjennomsyret av den mest grunnleggende mangel på respekt og medfølelse for dem han skriver om, han er blind for deres menneskelighet og lidelser, og helt uinteressert i dem. Det generelle her er ikke annet enn det innledende

sludderet om kamp og klima. Det finnes ikke noe samfunn, ingen perspektiver, og dermed heller ikke noe refleksjonsnivå.

Hvis jeg skal se noen mening i *Uten nåde* må det være at den minner oss om hvordan en etisk forvaltning av andre menneskers verdighet og ettermåler er en del av selve det faglige ved historieskrivningen. Alle kildeangivelsene i denne boken angir vel en slags faglighet, men den betyr så lite, likevel. Jeg leser om bonden Per Persson, som begikk selvmord med kniv og etterlot seg en sønn som også het Per. "[H]ans oppfinnsomhet når det gjaldt døds måte, ser ikke ut til å ha gjenspeilet seg i hans valg av navn", flirer Sørnes (s. 274). Han er en amatørhistoriker som vet hvordan han skal arbeide, men han mangler den faglige refleksjonen om hva arbeidet betyr.

Erling Sandmo

Nils Johan Stoa, *Kjødets lyst: fortellinger om synd og straff* (Oslo: Cappelen Damm, 2010). 225 s.

Sedskapsbrot blir gjerne sett på som nokre av dei mest moralsk forkastelege lovbrota vi har. Stort mildare såg ein ikkje på det i tidleg nytid. I boka *Kjødets lyst* tek Nils Johan Stoa for seg slike handlingar, frå midten av 1600-talet av og to hundre år framover. Ut ifrå tingbøker, forhøyrprotokollar og kyrkjebøker fortel statsarkivaren på Kongsberg om lagnadane til bygdefolk som på eit eller anna vis lét kjønnsdrifta ta overhand, til ulukke for seg sjølv og ofra.

På sett og vis er boka ei oppfølging til Stoas *I bine bårde dage* frå 2003, som tok for seg valdskriminalitet i mykje den same tida. *Kjødets lyst* presenterer ei rekke saker som alle enda med harde verdslege straffar, størsteparten med bøddeløksa. Stoa skildrar den rettslege utviklinga gjennom perioden, med vekt på kriminallova frå 1842 og serleg Kong Christian